

„INTÉZETÜNK NEM EMIGRÁNS INTÉZMÉNY”

(Beszélgetés K. Lengyel Zsolttal, a müncheni Ungarisches Institut tudományos munkatársával)

„AETAS”: Egy tavaly készített interjúban Bogyay Tamás professzor azt mondta lapunk munkatársának, hogy a müncheni Magyar Intézet a két világháború között sikeresen működő berlini Ungarisches Institut hiányát volt hivatott pótolni. Intézetetek azonban csak 1962-ben alakult meg. Volt-e ennek szervezeti vagy egyéb előzménye az ötvenes években, Nyugat-Németországban?

K.L.Zs.: Az előzmények 1954-be vezetnek vissza. Ekkor állt elő Jákli István a müncheni magyar emigráns vezetőknél egy Magyar Intézet alapításának a gondolatával, ő is hivatkozott a berlini elődre. Jákli, aki idén lett 70 éves, akkoriban a németországi magyar emigráció egyik hűséges támogatója volt, s a német katolikus egyházban elsősorban ifjúságnevelőként dolgozott. Ötletét, noha sokan felkarolták, egyelőre mégis félretették, a kellő pénzügyi fedezet híján. Egy évre rá Jákli megszervezte Bogyay Tamás »Lechfeld. Ende und Anfang. Ein ungarischer Beitrag zur Tausendjahrfeier des Sieges am Lechfeld« című könyvének a kiadását, azt hitte, hogy a csata 1000 éves évfordulóján ezzel a kiadvánnyal megnyerhet tehető és befolyásos német köröket terveinek. Nem így történt. Sőt: abban az évben az erős anyagi és politikai alappal rendelkező müncheni Magyar Irodának vázolta fel elképzeléseit egy memorandumban, melyre azóta se kapott választ. A memorandum konkrét javaslatokat tartalmazott, amelyeket több nyugati – főleg müncheni – magyar személyiség dolgozott ki. A következő, sikertelen próbálkozások során, 1957-től, a Magyar Iroda, a müncheni egyetem kelet-európai intézete, valamint Fenyvessy Jeromos domonkosrendi atya és nyomdatulajdonos voltak a tárgyalófelek. 1960-tól Jákli mint katolikus ifjúsági referens már egyházi feletteseivel folytatta tárgyalásait. Egyidejűleg a kölni magyar értelmiségiek és egyetemisták Széchenyi-Körének ügyvezető titkáráként célratoró, a majdani intézet profilját előre körvonalazó programokat szervezett. 1962 szeptemberében aztán a Széchenyi-Kör kongresszusán ismét a nyilvánosság elé lépett alapítási tervével. Ezúttal kézzelfogható eredmény is született. A jelenlévő magyar és meghívott német személyiségek közreműködésével megalapítják az intézetet, szölt a döntés, amennyiben Münchenben erre nem kerül sor. Ez a határozat volt a végső jeladás a münchenieknek. Még szeptemberben megkezdődtek a katolikus egyház egyik szervezete (»Caritas-Verband«) és a szövetségi menekültügyi minisztérium (»Bundesministerium für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte«) anyagi hozzájárulásával a müncheni Ungarisches Institut alapításának munkálatai.

Intézetünket tehát nem a magyarországi ötvenhatos menekültek létesítették amint az indulási év alapján gondolhatnánk. Hosszú előtörténetének szereplői korai emigránsok, és első igazgatója – Bogyay Tamás – is 1945 óta élt Bajorországban. Tamás bácsi, aki nélkül az Intézetet ma sem lehet elképzelni, 1952 óta müncheni lakos, ekkor lett az »Új Magyar Út« kulturális szemle egyik szerkesztője és az alig egy éve alakult Szabad Európa Rádió munkatársa. Úgymond két sínen: a rádiószerkesztőin és a tudományosan dolgozott ettől fogva, miközben a nemzetközi művészettörténeti szakkörökkel egyre közelebbi kapcsolatba került. Igyhát kézenfekvő volt, hogy az 1962.

december 12-i alapító gyűlésen őt választották meg, a berlini Ungarisches Institut példáját követő, új Ungarisches Institut igazgatójának.

„A.”: A befogadó országok költségvetésének terhére alapított emigráns intézmények nincsenek sehol a világon elkényeztetve. Milyen volt kezdetben és hogyan változott a müncheni Magyar Intézet anyagi és szervezeti lehetősége?

K.L.Zs.: Az intézet történetében meg kell különböztetnünk két korszakot. Az egyik az »emigráns szakasz«, a másik a jelenlegi, amelynek jellemzője a beintegrálódás a németországi tudományos közéletbe. Mindkét korszakra egyaránt jellemző az anyagi szűkösség. 1962-től München belvárosában bérelt az Intézet egy 170 négyzetméteres lakást, ebben volt egy dolgozószoba, egy előadóterem, egy könyvtárterem, egy igazgatói szoba, két kisebb dolgozószoba, előszoba, mosdó, két WC és egy raktár a pincében. 1968 óta München schwabingi negyedében székel az intézet, egy ugyanolyan nagyságú és felépítésű lakásban; infrastruktúrája tehát nem romlott. Viszont ez, az anyagiakról már nem mondható el. A Szociáldemokrata Párt kormányrakerülésekor...

„A.”: Ez ugye már a hatvanas évek vége ...

K.L.Zs.: ...Igen. 1969-ben megszűnt a szövetségi menekültügyi minisztérium s így az addig onnan származó évi anyagi támogatás is. Ekkor került át intézetünk a bajor tartományi kultuszminisztériumhoz (Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus, ma: Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft und Kunst), máig tartó érvénnyel.

„A.”: Más anyagi forrással nem rendelkezett az Intézet? Gondolok itt pl. emigráns csoportok alkalmi támogatásaira, vagy...

K.L.Zs.: Emigráns csoportok anyagilag nem járulnak hozzá munkánkhöz. Viszont rendszeres támogatást kapunk a nyugat-németországi katolikus egyháztól, melytől azonban éppúgy mint a bajor pénzadónktól függetlenek vagyunk.

Visszatérve az anyagi lehetőségeink és az intézet struktúrájának a kapcsolatára: ezt a fokozatos racionalizálással jellemezhetnénk. A hatvanas években létező három státusos állás – ügyvezető titkár, tudományos munkatárs, titkárnő – már rég megszűnt. A hetvenes évek elejétől már csak a titkárnő volt félállásban, 1983 őszéig. A mi vezetőségünk elől sem volt titok, hogy egy ilyen intézethez kapcsolódó befektetések akkor térülnek meg valamelyest, ha a keretösszeget nem bérek, hanem honorárium formájában fizetik ki. Ekkor ugyanis nem az intézetben eltöltött idő, hanem az asztalra letett munka mennyisége és értéke dönti el, hogy ki mennyit kap.

„A.”: Ez utóbbit a magyar tudományos intézetek méltán importálhatnák Münchenből. Abból, amit elmondtál, számomra az derül ki, hogy az Intézet egész stábjá ösztöndíjas.

K.L.Zs.: Pontosabban: szabadúszó tudományos munkatárs, tehát nem csak az Intézetnek dolgozik. Négyen vagyunk s mindahányan a müncheni egyetem bölcsészkaráról – hárman a kelet-európai történeti tanszékről – jöttünk. Hans-Werner Schuster, egy Szebenből kivándorolt szász fiú, a nyugat-németországi erdélyi szász tudományos körökkel áll közeli kapcsolatban; Szász Judit Anna is Erdélyből származik ő elsősorban újságíró a kölni Deutschlandfunk kötelékében; a nagyváradi születésű, 1956-ban Budapestről kivándorolt Tóth Béla pedig kutatói ösztöndíjas egyetemünk kelet-európai történeti tanszékén. Ami engem illet, az Intézetten kívül, nyugati-magyar folyóiratoknak és intézményeknek valamint német kiadóknak dolgozom. Négyünk között a következőképpen oszlanak meg az elsőrendű feladatok: Schusti szerkesztő és korrektor, Judit – ő az egyetlen, aki nem történész közöttünk, angol-német-szociológia szakot végzett – olvasószerkesztő és adminisztrátor, Béla korrektor, jómagam pedig főleg szerkesztő vagyok. Minden egyéb fontos és kevésbé fontos, de szükséges teendő – a levelezéstől az irodaszerek bevásárlásáig – szintén mi látunk el. 1987 nyaráig a belsőmunkatársi gárdához tartozott dr. Orbán János is. Ő nyugdíjasként a nyugati magyar hírlaptárunkat gondozta.

»Präsidium«-unk társadalmi munkában, vagyis ingyen vezeti az intézetet, legfeljebb szervezési költségeink térülnek meg. Kiemelkedően meghatározó szerepe van az Intézet életében igazgatónknak, Horst Glassl professzornak. Ő egyetemi tanár a kelet-európai történeti tanszéken. Évkönyvünk és könyvsorozatunk főszerkesztőségének elnöke; Ő képviseli intézetünket a hivatalos intézményekkel folytatandó korántsem könnyű költségvetési tárgyalásokon, a különösen időrabló pénzügyi adminisztráció is az ő hatáskörébe tartozik. Az aligazgató, Ekkehard Völkl történészprofesszor, egyetemi tanár Regensburgban, könyvsorozatunk és évkönyvünk főszerkesztőségének tagja. Az ő nevéhez fűződik a hozzávetőlegesen 8.000 egységet számláló kézikönyvtárunk rendszerezése. A vezetőség másik három tagja: Bogyay Tamás, akit itt nyilván nem kell, hogy bemutassak, Adriányi Gábor, a bonni egyetem egyháztörténeti tanszékének professzora és évkönyvünk főszerkesztőségének tagja, valamint Edgar Hösch professzor, évkönyvünk és könyvsorozatunk szerkesztőbizottságának tagja, igazgatónk tanszékvezető kollégája.

„A.”: Hogyan lehetséges az, hogy egy magyar emigráns intézmény vezetésében többségben vannak a németek?

K.L.Zs.: Hát úgy, hogy Intézetünk nem emigráns intézmény, mint már utaltam rá. Intézményünk történetében volt egy éles cezúra a hatvanas évek végén. Az akkori vezetőség ugyanis két szárnyra szakadt. Az egyik, nevezzük »emigráns szárny«-nak, a nemzetpolitikai szerepet fontosabbnak tartotta a nyugati szellemi életbe való beilleszkedésnél – ez utóbbi irányzatot Bogyay Tamás képviselte, aki a magyar emigráció szervezeti életében nem vett részt. A helyzet az volt, hogy Tamás bácsi eljöttől fogva az egykori berlini Ungarisches Institut hagyományát kívánta feléleszteni. Ennek megfelelően állította össze 1962-ben, első igazgatóként, a Tudományos Tanácsadó Testületet. Ennek élén Hans Sedlmayr neves művészettörténész állt, tagjai többek között Alföldi András, Brandenstein Béla, Deér József, Ivánka Endre, Kerényi Károly voltak. S ebben a szellemben szervezte meg az Intézet munkáját, mely az első öt évben többnyire a német oldal felé végzett tudományos felvilágosításból és tanácsadásból állt. Mivel azonban az alapszabályok képlékenységükben a feladatkört illetően többféle értelmezést is megengedtek – például az igazgató tisztségét szabályszerűen betölthette volna egy politikus vagy irodalmár is –, kialakult az Intézet környezetében az akkoriban még erőteljes nemzetközi politikai létalappal rendelkező emigráns szárny. Ez a pathhelyzet, melyet az időközben állandosult anyagi gondok csak súlyosbítottak, úgy szűnt meg, hogy 1968-ban az intézet élére került Georg Stadtmüller professzor, a müncheni egyetem kelet-európai történeti tanszékének alapítója és akkori vezetője, aki állami alapokból előteremtette a továbbműködéshez szükséges pénzt. Ezzel Tamás bácsi koncepciója győzött, és mérvadó ma is. Ez többek között abban nyilvánul meg, hogy kiadványaink szerzőiket és tartalmukat nézve nemzetközi jellegűek, állami vagy ideológiai hovatartozástól függetlenek.

„A.”: Tehát az Intézet úgy működik – hogy hasonlattal éljek – mint egy magyarországi német tanszék, amelynek a tagjai magyarok és kutatói munkájuk legfontosabb része a német kultúra hazai megismertetése.

K.L.Zs.: Igen, körülbelül így van.

„A.”: Azonban a magyar emigrációtól nem szakadtak el teljesen. Tudomásom van arról, hogy a magyar politikai emigráció prominens képviselői is felkeresik az Intézetet. Te magad pedig részt veszel a nyugati magyar emigrációhoz kapcsolódó tevékenységekben.

K.L.Zs.: Ez lényegében így van, azzal a megkötéssel, hogy más-más motivációjú ez a kapcsolattartás emigráns és – mondjuk – »nyugati magyar kisebbségi« között. Míg az emigráns külhoni létét természetesen ideiglenesnek vagy félmegoldásnak tartja, úgy a nyugati kisebbségi magyar igenis berendezkedhetik egy végérvényesen külhoni magyar szellemi munkára. Magam is ezen kísérletezem, az Intézet jó talajt nyújt ehhez. A »politikai emigráció« fogalom sok esetben csak a »szellemi diaszpóra«

fogalommal kiegészítve, sőt behelyettesítve alkalmas arra, hogy a nyugati magyar életet körülírja – mint nemrégiben Borbándi Gyula is kimutatta »Az emigráció életrajza 1945-1985« című könyvében. Máskülönb, az Intézetben megforduló emigránsok, nyugati magyarok látogatása – úgy mint a magyarországi vendégeké – általában magánjellegű, nem függ össze mindennapi tevékenységünkkel, mégha ezt segíti is.

Az én »emigráns tevékenységem« – egyébként nem vagyok emigráns, családommal hivatalosan települtem ki Romániából a hetvenes évek elején – abból áll, hogy külső munkatársa vagyok a müncheni Új Látóhatárnak, a berni Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemnek, a chicagói Szivárványnak, és hogy Szász Judit Annával szerkesztem a »Körvonalak«-at, a »Motolla« európai magyar ifjúsági lap kulturális mellékletét. Ezenkívül 1984 óta Judittal magyar vagy német nyelvű kulturális műsorokat szervezek, mégpedig az Intézet keretében autonóm egységként létező »A Kör. Kreis für Literatur und Wissenschaft«-ban. A magyar megbízásokat az intézeti honoráriumtól függetlenül »Kontext-München« nevű kisvállalkozóként vállalom. Ilyen minőségemben computer-szövegszerkesztem az intézeti kiadványokat is, amelyek tartalmi szerkesztésében amúgy is részt veszek.

Ezekután azt mondhatom, hogy Intézetünk egyedüli, eminensen emigráns háttérű termése a »Magyar Emigráns Sajtó Gyűjteménye«, amely jelenleg 81, a varsói szerződés tagállamain kívül, Ausztráliától Venezueláig megjelenő és hozzánk rendszeresen befutó magyar nyelvű újsággal, folyóirattal és egyéb sajtótermékkel gyarapodik. Ezt a gyűjteményt Dr. Pálinkás László firenzei egyetemi lektor hozta létre és ajándékozta intézetünknek a hatvanas években. 1975-ig Mildschütz Kálmán, 1987-ig pedig az előbb említett Orbán János gondozta.

„A.”: Ez a gyűjtés magyar nyelvű könyvekre nem vonatkozik?

K.L.Zs.: Egy nyugati magyar könyvtár létesítésére sem anyagi, sem infrastruktúrális lehetőségünk nincsen. Örülhetünk és hálával adózunk a világon szétszórott szerkesztőségeknek, hogy legalább az 1945 utáni időszakot felölelő sajtó-gyűjteményünk terjedelme szerint a világon egyedüláll.

„A.”: Hogyan találtok rá a világon szétszóródott magyar emigráció itt-ott felbukkanó új kiadványaira?

K.L.Zs.: Sokhelyütt már ismerik az intézet ezirányú tevékenységét, és megküldik kiadványaikat. Másoktól évtizedek óta hivatalból kapjuk a lapokat. A beérkezett anyagokban az éppen születő periodikák szerkesztőségei előfizetési hirdetést tesznek közzé, ezekből tudjuk meg címüket és levélben megkérjük őket, hogy járassák címünkre – szintén hivatalból, mintegy központi gyűjtőhelyre – lapjukat.

„A.”: Ha például valaki Magyarországon a nyugati magyar emigráció kérdés-körével foglalkozik és szeretné használni a nálatok összegyűjtött páratlan értékű anyagot, milyen lehetőséget tudtok neki biztosítani? Vannak-e anyagi vagy technikai feltételek?

K.L.Zs.: A kutatás nálunk is ingyenes, s kis könyvtárszobánkban jegyzetelésre van hely. A kutató persze maga kell, hogy fedezze tartózkodási költségeit.

„A.”: Tisztáztuk, hogy gyakorlatilag négyeteből és a vezetőségből áll az intézet. Ez a szellemi kapacitás természetesen nem elég ahhoz, hogy egy klasszikusnak nevezhető tudományos intézet munkáját – a rendszeres szakirányú kutatást – elvégezze. A hungarica gyűjtésen kívül milyen feladatokat tűzött elétek a vezetőség?

K.L.Zs.: Munkánk gerincét a két rendszeresen megjelenő német nyelvű kiadványsorozat szerkesztése és computerszedése alkotja. Évkönyvünknek, az »Ungarn-Jahrbuch«-nak 1969-től 16 kötete jelent meg, az 1964-ben indított monográfiásorozatunk, a »Studia Hungarica« pedig már a 34. kötetnél tart. Az évkönyv nemzetközi magyarságtudományi szaklap, magyar vonatkozású témákról nem feltétlenül magyarok írnak bele. Ugyanez áll a monográfiásorozatra, azzal a

különbséggel, hogy ebben önálló műveket vagy tanulmánygyűjteményeket adunk közre. Mindkét sorozat Szegeden is hozzáférhető a JATE Központi Könyvtárában.

„A.”: Milyen arányban szerepelnek ezekben magyarországi szerzők. Mondanál egy-két példát is?

K.L.Zs.: Az utóbbi években „a politikai fejlemények függvényében és örömeinkre – növekedett magyarországi szerzőink száma. Sikerült kialakítanunk azt a gyakorlatot, hogy a magyarországi anyag nem a már egyik magyar szakközönyben megjelent cikk német nyelvű utánközlése, hanem nekünk készült értekezések vagy műhelytanulmányok. Ilyen Romsics Ignác tanulmánya Gróf Bethlen István az önálló vagy független Erdély koncepciójáról 15. évkönyvünkben. Fried István nálunk közölte a magyar komparatistika kezdeteiről szóló értekezését. Esetenként átdolgozott formában Magyarországon is megjelennek anyagaink, így például Benda Kálmán »Csöbörccsök. Egy tatárországi magyar falu a 16.-18. században« és Szűcs Jenő »Szlavóniai báni dénárok Erdélyben« című tanulmányai a Századokban; mindkettőt a Szabó T. Attila és Jakó Zsigmond tiszteletére kiadott emlékkönyvünkben hoztuk le.

„A.”: Az évkönyveitekben megjelent cikkek nem csak történelmi tárgyúak, tehát más tudományágak felé is nyitottak vagyok.

K.L.Zs.: Eredetileg történészi alapítású lévén, hosszú ideig történettudományi lapnak számított az évkönyv, időközben azonban sikerült tágítanunk a látóhatárt. 1987-es kötetünkben például Hanák Tibor is szerepel »Lukács és az elidegenedés« című tanulmányával. Ugyanő lesz egyik jövő évi Studia-szerzőnk is: több évtizedes gyűjtését önti az első modern Magyar Filozófiatörténet-be, németül.

„A.”: Mekkora példányszámban jelennek meg a kiadványaitok?

K.L.Zs.: Jelenleg 300 példányban.

„A.”: Nekem kevésnek tűnik ez a szám. Nincs rá kereslet, vagy az anyagi lehetőségeitek szabnak határt a példányszámemelésnek? Mennyit vesznek meg ezekből a »piacon« és mennyit szív fel az intézményes hálózat?

K.L.Zs.: Az intézményes hálózatban főleg a nemzetközi és nyugat-németországi kiadványcsere keretében átlagban 30-50 példány kel el. Hogy a szabad piacon mennyi jut el a vásárlóhoz, azt nem tudnám pontosan megmondani, mivel eddig kiadónk Dr. Dr. Rudolf Trofenik kizárólagos joga volt az eladás. Annyi bizonyos, hogy az évkönyvet egy 150-es állandó megrendelő keretben előfizetéses alapon adja el. Most van folyamatban a terjesztés hozzánk való áttelepítése, az idevonatkozó előzetes tárgyalások és a piaci lehetőségek felmérése során arra a következtetésre jutottunk, hogy fő vásárlóink eznetül is az egyetemi könyvtárak és intézmények lesznek, s ez eleve a példányszám növelése ellen szól. Annál is inkább, mivel a keresleten kívül az igen magas előállítási költség is intő körülmény. A kereslethez itt még csak annyit, hogy: ne feledd, német nyelvterületen vagyunk és magyar vonatkozású műveket akarunk eladni, ráadásul tudományos műveket! Bármennyire is erős nálunk mostanság a rokonszenv a magyarok iránt, mégiscsak mellékes téma ez a magyarságtudomány a derék német értelmiségi átlagolvasó számára. Márpedig ezt a réteget kellene elérnünk ahhoz, hogy nyugodt szívvel, mondjuk, 600 példányban jelenjünk meg. Mindenesetre annyit tehetünk – s meg is teszünk a közeljövőben, mielőst egészében a mi dolgunk lesz a terjesztés –, hogy aktuális és potenciális vásárlóinkat összegyűjtjük egy könyvbaráti körbe, amely szervezetileg biztosítana egy átlagban 250-es létszámú vásárlótábort.

„A.”: A Studia Hungarica 31. és 32. száma – amelyeket főszerkesztőként többek között Te is jegyzel – az előbb már említett kétkötetes Szabó-Jakó emlékkönyv: »Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn. Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó«. Az első kötet idén tavasszal jelent meg, a második most van nyomdában. Hogyan jött létre ez az érdekes és nagyszabású vállalkozás?

K.L.Zs.: Nagy szerepet játszott a személyes indíttatás. 1984 őszén írtam meg tervemet Szabó T. Ádám barátomnak, Szabó T. Attila finn állampolgárságú, de

Budapesten dolgozó nyelvész fiának. Azon év elején kerültem az intézethez, s tanulmányaim során éppen Szabó T. Attila és Jakó Zsigmond írásait olvastam, keresztül-kasul. Amikor a hetvenes évek elején Kolozsvárott a zenelíceumban Barabás Margit, Jakó Zsigmond felesége, megszerettette velem a történelmet, nem gondoltam, hogy jó egy évtized múlva, ugyanabban a tanár-családban neveltetve, végképp a bölcsész szakmára adnám majd a fejem. Müncheni egyetemistaként sokszor elgondoltam, milyen légkör alakulna ki, ha a két kolozsvári tudós akár csak egy szemeszter idejére személyesen is kisegítené a müncheni tanári karban, erdélyi tudományos kérdések ügyében; fő témáim közül akkoriban alakultak ki bennem a moldvai csángók és a román-magyar-német interetnikus kapcsolatok illetve a modern transzilvanizmus, s ebben állandó segítséget jelentett Szabó T. Attila és Jakó Zsigmond munkássága, államhatárokon feletti jelenléte. Ezt meg kellene köszönni valahogyan, gondoltam, innen eredt az emlékkönyv terve. Nem tagadom, tartottam attól, hogy meglehetősen furcsállja majd a közvélemény, hiszen mit jelentsen ez a terv a hivatalos magyar tudományosságon kívül, mi az, hogy olyasvalaki vegyen ebben részt, aki sohase járt a két ünnepelthez órára?!

Ádám messzemenően támogatta tervemet, amelyet 1984 végén immáron intézetünk nevében Budapesten is előadtam a felkért magyarországi főszerkesztőnek, Benda Kálmánnak. Még akkor összeírtuk a szóba jövő szerzőket, s 1985 januárjában Münchenből kiküldtük a felkérő leveleket 76 címre, a Németországi Szövetségi Köztársaságba, Svájcba, az Egyesült Államokba, Angliába, Finnországba, Olaszországba, Romániába és Magyarországra. Köszöntőnek készült a »Festschrift«, 1986-ra, Szabó T. Attila 80. és Jakó Zsigmond 70. születésnapjára. A két tudós osztatlan tiszteletét, a »Szabó-Jakó-iskola« létét és az emlékkönyv értelmét mi sem támasztja alá jobban, mint az, hogy – bár a sokszerzős könyvek esetében szokásos késéssel – »felmelegített« tanulmányok nem érkeztek. Sőt, olyannyira alap kutatások eredményeit küldték be szerzőink, hogy az emlékkönyv terjedelme megkétszereződött. Azt viszont már nem sikerült elérnünk, hogy a Romániában felkért szerzők – magyarok, románok és németek, részt vehessenek az ünneplésben; Bukarestbe, a román akadémia egyik illetékes tagjának küldött ezirányú, többször megismételt ajánlatunkra nemhogy cikkek, de még egy sor válasz sem érkezett. Így hát 1986. június 15-én – a határidőt túllépve, abban a reményben, hogy Romániából csak jelentkezik valaki – lezártuk az anyaggyűjtést és a szerkesztést, mégpedig a következő nyugat-németországi, magyarországi és észak-amerikai szerzővel: Balassa Iván, Benda Kálmán, Benkő Loránd, Boba Imre, Bogay Tamás, Borsa Iván, Borsi-Kálmán Béla, Décsy Gyula, Entz Géza, Entz Géza Antal, Fodor István, Fügedi Erik, Gunda Béla, Gustav Gündisch, Konrad G. Gündisch, Györffy György, Imre Samu, Kálmán Béla, Klaniczay Tibor, Michael Kroner, László Gyula, K. Lengyel Zsolt, Makkai László, Miskolczy Ambrus, Karl Nehring, Péter Katalin, Pomogáts Béla, Solymosi László, Spira György, Szabó T. Ádám, Szűcs Jenő, Vajay Szabolcs, R. Várkonyi Ágnes, Ernst Wagner, Cornelius R. Zach, Krista Zach.

Az emlékkönyv váratlanul szomorú emlékeztetővé is lett: az első kötet már nyomdában volt, amikor eljutott hozzánk Szabó T. Attila halálának a híre. A második kötetben szereplő Trócsányi Zsolt sem érthette meg a megjelenést.

„A.?”: A hungarica-gyűjtés és a kiadói tevékenység mellett van-e még más feladata is az intézeteknek?

K.L.Zs.: Van egy konkrétan nehezen körvonalazható feladatunk, amelyet »A Kör«-ben végzünk, s amelyet erkölcsi, eszmei és társadalmi feladatként határoznék meg. Ennek lényege a magyar és német, illetőleg a magyarországi és nyugati magyar kultúra képviselői közötti személyes kapcsolatteremtés és – ápolás. Mint említettem, anyagi lehetőségeink ösztöndíjak szétosztását nem engedik meg, de a segítségnek vannak más formái is. A Münchenbe kutatni érkező magyarországi kollegákat segítjük az eligazodásban, megismertetjük őket a tudományos intézményekkel és rokontémával

foglalkozó német szakemberekkel. Ezenkívül előadásokat szervezünk nekik olyan intézményekben, ahol érdeklődésre találhat szaktémájuk, például az egyetemi kollokviumon, a Südost-Institutban, az Osteuropa-Institutban, vagy minálunk az intézetben.

„A.”: Említenél konkrét példákat is?

K.L.Zs.: Járt így nálunk például Miskolczy Ambrus, Gergely András, s most várjuk R. Süle Andreát valamint Csapody Miklóst.

„A.”: Ez a kapcsolat viszonyosan is működik?

K.L.Zs.: Igen. Tóth Béla például gyakori vendége az MTA Történettudományi Intézetnek, én meg tavaly és idén is a Magyarságkutató Intézet eszmei-erkölcsi támogatását élveztem magyarországi kutatásaim alkalmából. És kiadványcsere révén igen jó viszonyban vagyunk az Országos Széchényi Könyvtár Nemzetközi Csereosztályával.

„A.”: Kicsit elkanyarodok a magyarországi kapcsolataitoktól. Léteznek-e a tietekhez hasonló intézmények az NSZK-ban, és milyen velük a viszonyotok?

K.L.Zs.: Kevés van és az sem hasonló. Az ukránoknak van egy » Szabad Ukrán Egyetemük« Münchenben, a románoknak egy intézetük Freiburgban, s tavaly óta Münchenben is. Velük általában könyvcserre vagy személyes kapcsolatok révén érintkezünk, hasonlóképpen a magyar-német kormányközi kapcsolatok révén tavaly nemrégiben alakult hamburgi »Dokumentációs Tájékoztató Központ«-tal. A többi intézmény, amelyhez kiadványcsere és személyes kapcsolatok fűznek bennünket, vagy egyetemi tanszékek, vagy hivatalos nyugat-német történettudományi kutatóintézetek. Szorosabb, mivel kölcsönös tudományos tanácsadást is magába foglaló a viszonyunk az erdélyi szászok »Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde« egyesületével.

„A.”: A magyarországi kapcsolataitokra hatással van-e a két ország közötti rohamosan fejlődő viszony?

K.L.Zs.: Konkrét eredményről – egy kivételtől eltekintve – nem tudok beszámolni, hiszen viszonyunk a magyarországi könyvtárakkal, intézményekkel és személyekkel korábban, a nyolcvanas évek elején éppoly tehermentes volt, mint ma. A konkrét kivétel feltétlenül reménykeltő: a Kiadói Főigazgatóság ez év júliusában hetven példányt megrendelt a Szabó-Jakó-émlékkönyvből. Ez a tény, gesztusértékén túl, annyiban is jelentős, hogy talán elősegíti kiadványaink szélesebb körű terjesztését Magyarországon.

„A.”: Végezetül egy személyes jellegű kérdés. Feltűnt, hogy a négy szabadúszó munkatárs közül hárman Erdélyből települtek ki Nyugat-Németországba: Judit, Schusti és Te. Véletlen ez?

K.L.Zs.: A származást illetően valószínűleg igen. De nem véletlen az, hogy Schustival kerültünk ide, hiszen mindketten Glassl és Hösch professzorok alatt folytattunk segédasszisztensi tevékenységet egyetemi éveink alatt; ugyanakkor e két professzornál írtuk magiszter munkánkat és írjuk jelenleg disszertációnkat is, Schusti az erdélyi szászok részvételéről a második világháborúban, magam pedig a modern transzilvanizmus korai, az Erdélyi Helikon előtti időszakáról. Tudományos érdeklődésünk azonban nem áll alapvető tematikus összefüggésben az intézet munkájával, hiszen itt nem kutatási programokat valósítunk meg, hanem a lehetőségekhez mérten tág körű magyarságtudományi dolgozatok megírását ösztönözzük és friss alapkatatások eredményeit hozzuk nyomtatásban nyilvánosságra.

Viszont annyiban talán mégsem közömbös a származásunk, amennyiben a müncheni Ungarisches Institutban kifejezetten kisebbségi jellegű a mindennapi munka, anyagi bizonytalanságban, apparátus nélkül: néhány egyszemélyes, önerőre épülő vállalat. Ilyen szempontból nézve talán az sem véletlen, hogy igazgatónk szintén nemzeti kisebbségi sorból jön, szudétanémet születésű, a második világháború után Csehszlovákiából családjával kitelepítették.

„A.”: Köszönöm a beszélgetést és remélem, hogy a müncheni Magyar Intézettről egyre többet hallunk majd idehaza!

**A beszélgetést BELLAVICS ISTVÁN készítette
1988 szeptemberében, Budapesten.**